

HİKMET-AKADEMİK EDEBİYAT DERGİSİ
[JOURNAL OF ACADEMIC LITERATURE]
YÜNUS EMRE'DEN MEHMED ÂKİF'E ŞİİR
ÖZEL SAYISI
YIL 7, ARALIK 2021

Prof. Dr. Gisela PROCHAZKA-EİSL

Universität Wien
Institut für Orientalistik
Österreich/AUSTRIA
gisela.prochazka-eisl@univie.ac.at
ORCID

Abdullah KARAKAŞ

Yıldız Teknik Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Doktora Öğrencisi
İstanbul/TÜRKİYE
abdullahkarakas86@gmail.com

**OSMANLI NESRİNDE EKLEME
ŞİİRLER: SADECE SÜSLEME VE
DEKORASYON MU?**

THE INSERTION OF POEMS INTO
OTTOMAN PROSE: MERE
EMBELLISHMENT AND
DECORATION?

Makale Türü: Araştırma Makalesi	Article Information: Research Article
Yükleme Tarihi: 04.10.2021	Received Date: 04.10.2021
Kabul Tarihi: 03.11.2021	Accepted Date: 03.11.2021
Yayımlanma Tarihi: 31.12.2021	Date Published: 31.12.2021

İntihal / Plagiarism

Bu makale **turnitin** programında taranmıştır.
This article was checked by **turnitin**.

Atıf/Citation

Prochazka-Eisl, Gisela, Abdullah, "Osmanlı Nesrinde Ekleme Şiirler: Sadece Süsleme ve Dekorasyon mu?", (Çev. Abdullah Karakaş), *Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi [Journal of Academic Literature]*, Yunus Emre'den Mehmed Âkif'e Şiir Özel Sayısı, Aralık 2021, s. 382-396.

Prochazka-Eisl, Gisela, "The Insertion of Poems into Ottoman Prose: Mere Embellishment and Decoration?", (Translator: Abdullah Karakas), *Hikmet-Journal of Academic Literature*, Special Issue of Yunus Emre to Mehmed Akif, December 2021, p. 382-396.

Abdullah KARAKAŞ

**OSMANLI NESRİNDE EKLEME ŞİİRLER: SADECE SÜSLEME VE DEKORASYON
MU?***

**THE INSERTION OF POEMS INTO OTTOMAN PROSE: MERE EMBELLISHMENT
AND DECORATION**

ÖZ

Mensur metinlerde şiire yer verme Osmanlı edebiyatının ilk dönemlerinden itibaren yaygın bir gelenektir. Nâsirler, mensur metinlerdeki monotonluğu kırmak, düşüncüyü ispat etmek, duygu durumunu aktarmak, konuyu özetlemek gibi amaçlarla mensur metinlerde şiire sıkça başvurmuşlardır. Bu sadece tahkiye içerikli metinlerde değil tezkirelerde, tarih kitaplarında, halk anlatılarında ve başka türdeki mensur eserlerde de karşımıza çıkmaktadır. Nesirden ziyade şiirin önemsendiği Osmanlı edebiyatı bağlamında nâsirlerin bu tavrı önemli bir meseledir. Mensur metinlere yerleştirilen şiirler Richard Kreutl, Hans-Joachim Kissling, Fuad Köprülü ve Nihal Atsız gibi araştırmacılar tarafından gereksiz, kusurlu, zevksiz, zayıf ve değersiz görülerek göz ardı edilmiştir. Belki de bu yüzden uzun süre bu konuda çalışma yapılmamıştır. Son zamanlarda ise kimi araştırmacılar, Osmanlı sahasında kaleme alınan mensur metinlerdeki şiirler üzerine farklı çalışmalar ortaya koymuşlardır. Örnek vermek gerekirse, Barbara Flemming, Jan Schmidt, Robert Dankoff ve Murat Efe Balıkcıoğlu farklı mensur metinlerdeki şiirleri incelemişlerdir. Bu makalede öncelikle şimdiye kadar mensur metinler üzerine yapılan çalışmaların bulguları incelenecektir. Ardından, Malkaralı Nev'î'nin (öl. 1599) *Netâyicü'l-fünûn'u*, Mustafa Âlî'nin (öl. 1600) *Mevâidü'n-nefâis fî Kavâidü'l-mecâlis'i* ve Kemâlî'nin (öl. ?) kaleme aldığı *mecmûa* üzerinden mensur metinlerdeki şiirlerin işlevleri hakkında değerlendirme yapılacaktır. Bu minvalde, mensur metinlere yerleştirilen şiirlerin şu dört işlevi üzerinde durulacaktır: kültürel atıflar, duygular, mensur metni yapılandırma, konuşurma.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Edebiyatı, Mensur, Nesirde Şiir Kullanımı, Ekleme Şiir

ABSTRACT

It has been a common tradition to insert poetry into prose texts since the early periods of Ottoman literature. Authors frequently used poetry in prose texts for the purposes of breaking the monotony of prose texts, proving the thought, conveying the mood, and summarizing the subject. This is seen not only in texts with content of narration, but also in tezkires, history books, folk narratives and other types of prose works. In the context of Ottoman literature which poetry is more important than prose this attitude of authors is an important issue. Poems placed in prose texts were ignored by researchers such as Richard Kreutl, Hans-Joachim Kissling, Fuad Köprülü, and Nihal Atsız as unnecessary, flawed, unappealing, weak and worthless. Maybe that's why there has been no study on this issue for a long time. Recently, some researchers have put forward different studies on poems in prose texts written in the Ottoman field. To give an example, Barbara Flemming, Jan Schmidt, Robert Dankoff and Murat Efe Balıkcıoğlu analysed poems in different prose texts. In this article, first of all, the findings of the studies on prose meat will be examined. Then, the functions of the poems in prose texts through Malkaralı Nev'î's (d. 1599) *Netâyicü'l-fünûn*, Mustafa Âlî's (d. 1600) *Mevâidü'n-nefâis fî Kavâidü'l-mecâlis* and a *mecmûa* (miscellany) written by Kemâlî (d. ?) will be evaluated about. In this regard, four functions of inserted poems into prose texts will be emphasized: direct speech, structuring the prose text, emotions, cultural references.

Keywords: Ottoman Literature, Prose, The Use of Poems In Prose, Inserted Poems

* Bu yazı, Gisela Procházka-Eisl tarafından kaleme alınan "The Insertion of Poems into Ottoman Prose: Mere Embellishment and Decoration?" adlı makalenin Türkçe çevirisidir.

Giriş

Halk edebiyatı eserleri de dâhil olmak üzere Osmanlı edebiyatının¹ (Flemming, 2003: 176) ilk dönemlerinden itibaren mensur metinlerde ya da uzun anlatı olan mesnevilerde şiire sıkça yer verilmiştir.² Araştırmacılar bu şiirleri hem gereksiz göyerek hem de kasten dikkate almayarak uzun süre göz ardı ettiler. Bu durumu özellikle Âşıkpaşa-zâde'nin *Tevârih-i Âl-i Osman*³ isimli eserinin farklı baskılarında görmekteyiz. Mesela, Richard Kreutl *Tevârih-i Âl-i Osman*'ın Almanca çevirisinde şiirlere yer vermemiştir (Kreutl, 1959). Nihal Atsız eserin ilk baskısında şiirleri muhafaza etmiştir fakat bu şiirler 1985'teki baskıda gereksiz görülerek eserden çıkartılmıştır.⁴

Son zamanlarda araştırmacıların bu şiirlerle ilgilenmeye başladığını söylemek yerinde olacaktır. Barbara Flemming 2003 yılında, erken ve klasik Osmanlı döneminden 1600'e kadar, mensur ve mesnevilerin de dâhil olduğu çok sayıda kroniği inceleyerek "Kronikteki Şiir" adlı bir makale yayımladı. Jan Schmidt, *Pure Water for Thirsty Muslims* başlıklı monografisindeki birçok sayfayı, hakkında kısa bir özet yazdığı (Schmidt, 1991: 222-225) ve sadece *Künhü'l-ahbâr* için değil Osmanlı çalışmaları için de önemli olan Mustafa Âlî'nin⁵ *Künhü'l-ahbâr*'daki şiirlere ayırdı. Ayrıca bu çalışmalardan önce (1984) Robert Dankoff, Farsça ve özellikle de Türkçe aşk mesnevilerine yerleştirilen gazeller hakkında bir makale yayımladı. Her ne kadar mensur metinlerdeki şiirlerle ilgilenmese de bu makalede Dankoff'un görüşlerine de yer vereceğiz çünkü gazellerin mesnevilerdeki işlevleri hakkındaki düşünceleri mensur metinlere de uygulanabilir. Dankoff'un, iki Osmanlı mensur metni olan *Dânişmend-nâme* ve *Battal-nâme*'yi çalışmasına dâhil ettiğini belirtmek yerinde olacaktır. Murat Efe Balıkcıoğlu ise yakın zamanda yaptığı bir çalışmada Farsça kaleme alınan *Râhatü's-sudûr*'daki⁶ şiirleri araştırıp eserin Türkçe çevirisinde bu şiirlere neden yer verilmediğini incelemiştir.

Procházka-Eisl de konuyla ilgili iki yazı kaleme aldı. Yıllar önce kaleme aldığı ilk makalede Âşıkpaşa-zâde'nin eski Osmanlı kroniğindeki şiirleri inceledi. Yakın bir zamanda kaleme aldığı ikinci makalede ise Bosnalı İntizâmî'nin (öl. 1612'den sonra) 1582'de III. Murâd'ın oğlu Mehmed için düzenlenen büyük sünnet festivalini anlattığı uzun ve süslü bir düzyazı metni olan *Sûr-nâme-i Hümayûn*'undaki şiirleri inceledi (Procházka-Eisl, 2010).

¹ Bu durum sadece Osmanlı edebiyatının değil, Arap ve Fars *adab literatürü*nün de bir özelliğidir.

² On altıncı yüzyıldan sonra söz konusu uygulamaya rağbetin azaldığını görüyoruz.

³ Âşıkpaşa-zâde / 'Âşıkî (öl. 1484).

⁴ "Şiir bakımından hiç değeri olmadığı gibi eserdeki güzel ve akıcı Türkçe'den de bu manzumelerde eser yoktur." Bk. Atsız, 1985: 7. Aynı şekilde, H. J. Kissling de şiirlerin "şiiresel açıdan oldukça zayıf ürünler" olduğunu kabul eder; Fuad Köprülü de bu şiirlerin "kusurlu, zevksiz ve ahenksiz" olduğunu düşünür. Bk. Kissling, 1936: 66; Köprülü, 1940: 706-709.

⁵ Gelibolulu Mustafa Âlî (öl. 1600).

⁶ Râvendî (öl. 1207'den sonra) tarafından kaleme alınan eser.

Flemming ve Dankoff belirli türler üzerine (kronikler, aşk mesnevileri) çalışırken yukarıda bahsedilen diğer yayınlar belirli metinlerle ilgilenmektedir. Bu yazıda, daha kapsamlı analiz sağlayacak/sunacak başka metinler ekleyerek söz konusu çalışmaların bulguları incelenip değerlendirilecektir. Bu minvalde söz konusu şiirlerin yazarlarına, seçilme kıstaslarına ve işlevlerine odaklanılacaktır. Bu yazıda dikkate alınan metinlerin hepsi, 16. yüzyıldan seçilmiştir. İncelenecek metinler ne kronik ne de aşk mesnevisi oldukları için seçilmiştir. Bu metinler şunlardır:

a) Malkaralı Nev'î'nin (öl. 1599) *Netâyicü'l-fünûn* isimli meşhur eseri.⁷

b) Mustafa Âlî'nin *Mevâidü'n-nefâis fî Kavâidü'l-mecâlis* isimli eseri. Âlî'nin vefat ettiği yıl tamamladığı bu eser, Osmanlı sarayındaki sorunları, çeşitli zümreleri ve bu zümrelerin takip ettiği teşrifatı resmeden bir tür tablo gibidir (Brookes, 2003).

c) Üçüncü örnek, içerisinde şiirlerin olduğu mensur bir mecmûadır. Avusturya Millî Kütüphanesi'nin Doğu koleksiyonunda yer alan bu mecmûa, Mehmed Kemâlî (öl. ?)⁸ tarafından derlenmiştir. Kemâlî bu mecmûada, mensur metinlere ve özellikle de 16. yüzyıl sonundaki tarihî vakalara dair şiirlere yer vermiştir.⁹

1. Şairler

Mensur metinlerdeki ekleme şiirler, yazarları bakımından üçe ayrılabilir: nâsirlerin şiirleri, anonim şiirler (bazen nâsirlerin kendi şiirleri) ve şairin mahlasını söylemesiyle ya da nâsirin şairi tanıtmasıyla kim tarafından yazıldığı bilinen şiirler.

İster divan şiiri hakkında ancak temel bilgiye sahip mütevazı bir derviş olan Âşıkpaşa-zâde'nin *Tevârih-i Âl-i Osman*'i gibi eski Osmanlı kronikleri olsun, ister şiirde mahir olup dört Türkçe divanı bulunan Mustafa Âlî'nin (Akün, 1989: 416-421) *Mevâidü'l* gibi klasik dönem nesir derlemeleri olsun, bu makalede ele alınan mensur metinlerdeki şiirlerin hepsi nâsirin kendisi tarafından kaleme alınmıştır.

Bir nâsirin kendisine ait kaç tane şiiri eserine eklediğini belirlemek zor hatta imkânsızdır çünkü nâsirler, eserlerindeki şiirlerin kime ait olduğunu belirtmezler. Eğer bir şiirde mahlas, li-müellifihî ya da li-münşihî ifadelerinden birisi varsa bu şiirin muhtemelen nâsire ait olduğunu varsayabiliriz.¹⁰ Ancak bazen li-müellifihî ibaresi bile yanıltıcı olabilir. Mesela, İntizâmî, *Sûr-nâme-i Hümayûn*'un Topkapı nüshasındaki bir şiirin kendisine ait olduğunu (nazm li-müellifihî) belirtse de mahlas bilgisinden şiirin aslında Revânî'ye ait olduğu anlaşılmaktadır (Topkapı Sarayı

⁷ Bu eserin popüler neşri, Ömer Tolgay tarafından yapılmıştır. Viyana elyazmalarının edisyon-kritik baskısı ve İngilizceye çevirisi için bk. Procházka-Eisl ve Çelik (2015b).

⁸ *Riyâzî Tezkiresi*'ne göre "Kemâlî, III. Murad devrinin son yıllarında (1595) vefat etti." Bk. Procházka-Eisl, Gisela ve Hülya Çelik (2015a).

⁹ Austrian National Library, MS. A.F. 268; bu yazmanın ayrıntılı açıklaması ve içeriği için bk. Procházka-Eisl ve Çelik (2015a).

¹⁰ Mensur metinlerde kullanılan şairi belirtilmemiş şiirlerin kime ait olduğunu araştırmak, zaman alıcı ve can sıkıcı bir iştir. Fakat internet arama araçları ve sayısı giderek artan çevrimiçi divan yayınları sayesinde bu iş kolaylaşmaktadır.

Kütüphanesi, Ms. H. 1344, 191-192). Jan Schmidt benzer bir durumun *Künhü'l-ahbâr*'daki şiirlerde de olduğunu belirtir. Başkasının şiirini kendine mal etmenin bilinçli mi, aksilik mi, istinsah hatası mı, yoksa heves mi olduğunu bilmiyoruz. Tüm bunlar, li-müellifihî sözünün her durumda nesirdeki şiirin nâsir tarafından yazıldığını gösteren güvenilir bir işaret olmadığını ortaya koymaktadır (Schmidt, 1991: 223).

Âşıkpaşa-zâde tarihinde başka garip bir durum daha görmekteyiz: Yazar, genellikle vezne uymayan Âşıkî mahlasını kullanarak sadece kendi şiirlerine yer vermektedir. Yazar, aruzun hezec bahrini (v - - -) tercih etmekte ve genellikle şiirin son beytinin ilk kelimesinde oldukça başarısız bir şekilde zihaf ve imale yaparak mahlasına (Âşıkî) yer vermektedir. İshâk Fakî'nin oğlu olup Sultan Orhan döneminde yaşamış Yahşi Fakîh'in kaleme aldığı fakat günümüze ulaşamayan bir tarih eserini *Tevârih* e kattığını Âşıkpaşa-zâde'nin bizzat kendisi söylemektedir (Giese, 1929: 3).¹¹ Bu nedenle, Âşıkpaşa-zâde'nin, en azından bazı durumlarda, mahlas değiştirerek bu kaynaktaki şiirlerden faydalandığı varsayılabilir.

Daha da ilginç, nâsirlerin kendilerine ait olmayan şiirleri, kendi mensur metinlerine bilerek seçip yerleştirmeleridir. Fakat şunu da belirtmek gerekir, başkasına ait şiirleri kendi metninde kullanma konusundaki kıstaslar bellidir. Mesela, şiirlerin mensur metindeki konuyla birebir uyumlu olması ya da konuyu tamamlaması şart değildir: Çoğu zaman nesirde kullanılan şiirler hiç zorlanılmadan metnin düşünce akışına dâhil edilmeyebilir. Nâsirin karar vermesinde çok da önemli rol oynamayan şahsi zevkinin yanı sıra kişisel bağlantıları sürdürme kaygısı, şiirlere ulaşabilme, popülerlik veya moda gibi faktörler şiirlerin seçiminde etkilidir.

İntizâmî'nin *Sûr-nâme*'sinde adı geçip kim olduğu bilinen yaklaşık 30 şairin tamamı 16. yüzyılda yaşamış ve büyük çoğunluğu İntizâmî'nin çağdaşı olan kişilerdir. Muhtemelen İntizâmî bu şairlerin birçoğunu şahsen tanıyordu. Bunlardan birkaçı tıpkı İntizâmî gibi Bosnalıydı. Foça'da doğan İntizâmî, kâtip olunca görevi gereği İstanbul'a taşınmıştır. Açıkçası İntizâmî'nin, hemşehrîsi olan şairlerin şiirlerine yönelik belirgin bir tercihi vardı. Bu durumun sonucu olarak İntizâmî, *Sûr-nâme*'sinde şahsi tezkiresini sunmaktadır. *Sûr-nâme* sultana sunulmak üzere yazıldığından ötürü İntizâmî, sultanın dikkatini arkadaşlarına çekmek için kasıtlı olarak onların şiirlerini seçmiştir. Örnek vermek gerekirse, Livâî adında pek tanınmayan bir şairden on iki şiir (*Sûr-nâme*'de bir şairden alınan en çok şiir sayısı) dâhil etmiştir. Zorlu bir hayatı ve psikolojik sorunları olan Livâî'nin 16. yüzyılda yaşamış bir yeniçeri olduğu dışında çok şey bilmiyoruz (Procházka-Eisl, 2010: 152). Muhtemelen İntizâmî, son şiirlerinden yaptığı zengin bir seçkiyle Livâî'yi desteklemeye çalıştı.

Benzer durumu, yukarıda bahsedilen Viyana'daki mecmûada görmekteyiz. Bu mecmûa, çoğu 16. yüzyıl sonlarındaki Osmanlı Macaristan'ının tarihine dair bir dizi şiir ve mensur metin barındırmaktadır. Mecmûayı derleyen Mehmed Kemâlî, Macaristan'da görevli bir Osmanlı askeridir. Alıntı yaptığı şairlerin çoğunluğu Kemâlî'nin çağdaşları olup çoğu ya seferlere katılmak ya da memur olmak suretiyle Macaristan'la yakın ilişkisi olan kişilerdir. Bu nedenle hem İntizâmî hem de Kemâlî

¹¹ El yazmaları, “fakîh” kelimesinin büyük olasılıkla yanlış bir şekilde “fakî” olarak yazıldığını gösterir.

kendileriyle bağlantısı olan kişilerin şiirlerini tercih etmişlerdir. Mensur metinlerde her dönem tercih edilen bu uygulama, çağdaş şiirleri daha geniş bir okuyucu kitlesine sunmaktadır.¹²

İntizâmî, Kemâlî ve diğerlerini (*Künhü'l-ahbâr*'da birçok şairden alıntı yapan Mustafa Âlî gibi) şiir seçiminde etkileyen başka bir faktör, moda ve popülerlikti. Mesela, Ahmedî'nin (öl. 1413) *İskender-nâme*si üzerine yaptığı bir çalışmada Kortantamer, tarihçilerin kendi çalışmalarına *İskender-nâme*den şiir yerleştirmelerinin o zaman için yaygın bir moda olduğunu belirtir (Kortantamer, 1973: 30).

Kişisel tercihlerin ve moda uyma gayretlerinin yanı sıra eserlere ulaşabilme imkânı da şiir seçimini etkilemiştir. İstanbul'a uzak vilayetlerde yani taşrada yaşayan veya İstanbul'daki şairlerin çevresine dâhil olamamış yazarlar, kendi şiirlerinin haricinde ancak birkaç edebî kaynağa sahip olabilirlerdi. Mesela Âşıkpaşa-zâde söz konusu eserinde kendi çağında kaleme alınmış tek bir şiir bile kullanamadı çünkü ömrünün çoğu, seferlerde geçen Âşıkpaşa-zâde kitaplara ve kütüphanelere nadiren ulaşabiliyordu (Bombacı, 1969: 347).¹³

Şiir seçiminde eserlere ulaşabilmeye güzel bir örnek, Mehmed Kemalî'nin mecmûasının derkenarındaki rastgele seçildiği anlaşılacak birçok Farsça şiirdir. Bunlar, Celâleddin Rûmî'nin (öl. 1273) *Mesnevî-yi Manevî*'sinden iki tane ilgisiz şiir, *Şeh-nâme*'den manzumeler, Dehlevî'den (öl. 1325) kısa bir şiir ve daha birçok şiir içermektedir. Bu manzumelerin şairlerini internet üzerinden belirlemeye çalıştığımızda, Ali Şîr Nevâî'nin (öl. 1501) meşhur Fars şair Molla Câmî'nin¹⁴ (öl. 1492) anısına yazıp içerisine birçok şiir yerleştirdiği mensur *Hamsetü'l-mütehayyirîn*'deki¹⁵ aynı manzumelerin aynı sırayla yer aldığını tespit ettik. Bu da gösteriyor ki Budapeşte'de Kemalî'nin elinde ya bir arkadaşından edindiği ya da ödünç aldığı *Hamsetü'l-mütehayyirîn*'in bir nüshası vardı. Bundan dolayı, Kemalî'nin mecmûada hangi Farsça şiirlere yer vereceğini ulaşabildiği kaynaklar belirlemiştir denebilir.¹⁶

2. Metinlerdeki Şiirlerin İşlevleri Üzerine

Dankoff, Flemming ve yukarıda bahsedilen diğer araştırmacıların çalışmaları, mensur metinlerde kullanılan şiirlerin dört işlevinin olduğunu göstermektedir: a) kişilerin ağzından yapılan doğrudan aktarımların taşıyıcısı, b) mensur metnin yapısını kurma yöntemi, c) duyguları ifade etme aracı, d) kültürel

¹² *Râhatü's-südûr*'da Râvendî, bir arkadaşı tarafından kendisine çağdaşlarının şiirlerini modası geçmiş olanlara tercih etmesinin tavsiye edildiğini söylüyor; bk. Balıkcıoğlu, 2013: 359.

¹³ Bombacı, Âşıkpaşa-zâde tarihinin, Ahmedî'nin *İskender-nâme*'sinden birkaç tane şiir barındırdığını söyler. Fakat bu durum, anonim *Tevârih-i Âl-i Osman* için geçerlidir, Âşıkpaşa-zâde için değil.

¹⁴ Bu metnin baskısı için bk. Abik, 2006.

¹⁵ Fars şair Câmî'ye (ö. 1492) ayrılmış beş bölümden oluşan bir metin.

¹⁶ Detaylı bilgi için bk. Procházka-Eisl ve Çelik (2015a).

göndermelerin yüklenicisi. Mensur metindeki herhangi bir şiir, bu işlevlerden aynı anda birden fazlasına hizmet etmiş de olabilir.

2. 1. Konuşturma, Doğrudan Aktarım

Dankoff'un aşk mesnevilerindeki gazelleri incelediği çalışmaya bakıldığında, metne yerleştirilen tüm lirik şiirlerin, kahramanların ezberden okuduğu doğrudan aktarımlardan oluşması dikkat çekicidir.

Örnek:

"1. Benî Amr tarafından esir alınan Gülşah, kurtulmak için Allah'a yakarır. (125. beyit)

2. Yemen'e gitmek için yola çıkan Varka, Gülşah'a gazel okur. (331. beyit)

3. Gülşah, Varka'nın vedasından dolayı yakınıdır. (346. beyit)

4. Anter'in siyahi kölesine esir düşen Varka, Gülşah'a gazel okur. (667. beyit)

5. Sultan Muhsin ile nişanlanan Gülşah, Varka'nın yüzüğünü cariyesine verdikten sonra kaderinden şikâyet edip Allah'a yakarır. (953. beyit)

6. Gülşah'ın öldüğüne inanıp intihara teşebbüs eden Varka, gazel okur. (1031. beyit)

7. Varka, Gülşah'ın acısından ağıt yakar. (1347. beyit)

8. Gülşah'tan ayrılmak üzere olan Varka, gazel okur. (1402. beyit)

9. Varka'nın gazeline Gülşah cevap verir. (1410. beyit)

10. Gülşah'sız yaşamak istemeyen Varka, ölmek için Allah'a yalvarır. (1442. beyit)

11. Varka'nın kabrine gelen Gülşah, intihar etmeden önce ağıt yakar. (1517. beyit)" (Dankoff, 1984: 11)

Sûr-nâme'de İntizâmî, esnaf loncalarının sultanın huzurunda gazel ya da kıta okuyarak yaptıkları gösterileri sık sık tasvir eder. Mesela, aynacılar loncası:

"*uşşâk münkesirü'l-ķalb olub göz göre cefâlarına teħammül edüb bu beyti vird-i zebân edüb tekrâr ederler: [...]*"

İpekçiler loncası:

"*cumhûren südde-i sa'âdet-destgâha gelüb du'â vü şenâya durub bu beyti vird-i zebân eylediler beyt: [...]*"

Hatta kılıççılar loncasının üyeleri, hayranlarıyla şairane bir muhabbete koyulur:

"*müşâhede edenler bu beyti vird-i zebân eylediler beyt: [...]*"

"İzleyenler şu mısrayı okudular: [...]"

"*meḥābīb daḥī bi-l-mukābele ba'de'l-mücādele bu maẓmūnı tekrār eylediler beyt: [...]*" (Procházka-Eisl, 1995)

İntizâmî'nin sadece metnini renklendirmek için mi şiir kullandığını ya da lonca üyelerinin gerçekten şiir okuyup okumadığını veya bütün şiirlerin gösterinin yapıldığı At Meydanı'nda okunup okunmadığını bilmiyoruz. Bu sünnet düğününde bulunup ayrıntılı bir rapor tutan Nicolaus Haunolth böyle ezberden şiir okuma pratiğinden bahsetmiyor (Haunolth, 1590). Anlaşılan bu şiirler, İntizâmî'nin belagat aracıydı.

Âşıkpaşa-zâde tarihinde, sonraki eserlerde az rastlanan doğrudan aktarım şeklindeki birçok şiire yer verilmiştir. Muhtemelen bu şiirlerin en dikkat çeken, Osmanlı hanedanlığının talihinin yaver gideceğini önceden bildiren, Şeyh Edebâli tarafından anlatılan Osman'ın meşhur rüyasının kafiyeli bir yorumudur (Giese, 1929: 10).

*"Dêr oğlum nusret ü fuşat senüñdür / Hidāyet menzili ni'met senüñdür
Saña vèrildi baht u düşmesüz taht / Ezelî tâ ebed devlet senüñdür
Senüñ neslünde âlem râhat ola / Du'âlar neslünê êrden senüñdür
Yana çıraqlaruñuz âlem içre / Döşene şofralar da'vet senüñdür
İki cihānda ḥayr-ilen añılmak / Nisāb u nesl-ilen burhān senüñdür
Çū Ḥaqqdan erdi saña baht u devlet / Cihān içre olan devrān senüñdür
Süleymān[-]i zamānuñ menba'ısın / Ki ins ü cinne hem fermān senüñdür"*
[hezec v - - - / v - - - / v - -]

İncelenen metinlerdeki doğrudan aktarım için verilen şiirler, özellikle *Sûr-nâme*'de ve *Âşıkpaşa-zâde*'de sık görülür. Zira tıpkı Dankoff'un incelediği aşk mesnevileri gibi bu metinler de muhtemelen eğlence için kaleme alındı. İster Türk halk masalları olsun ister Türkçe, Farsça ya da Arapça *adab literatürü* olsun, lirik şiirlerin (gazellerin) doğrudan aktarım için mensur metinlere yerleştirilmesi nesir türü için öne çıkan bir özelliktir. Her ne kadar *Sûr-nâme* metinleri, uzun zamandır sanatçıların ve loncaların gösterilerini dikkatle listelesen de bir tarih eseri olarak değil üst düzey bir edebiyat eseri olarak düşünülmekteydi/görülmekteydi. Tam tersi bir durum kronik olarak kabul gören *Âşıkpaşa-zâde*'nin *Tevârih*'i için de geçerlidir. Hâlbuki bu eser, halk hikâyelerinin dil ve üslup özelliklerini kullanmanın yanı sıra çoğunlukla sözlü anlatım için tertip edilmiş izlenimi de verir.

2.2. Mensur Metni Yapılandırma: Tekrar, Ara Verme, Sonuç

Düzyazıya ara vermek için bilerek kullanılan ekleme şiirlerin başka işlevleri de olabilir. Bir makalesinde Dankoff, ayrıntılı aşk mesnevilerindeki şiirlerin tekdüzeliği kırmak için eklendiği konusunda hemfikir olduğu Rypka ve Gibb'den

bahseder (Dankoff, 1984: 22).¹⁷ Mensur metinlere eklenen şiirler, düzyazıya ara vermek veya bir şeye vurgu yapmak için de yerleştirilmiş olabilir. Ayrıca bu şiirler, konuyu değiştirmeden önce bir durak ya da köprü olarak da yerleştirilmiş olabilir.

Benzer durumu Nev'î Efendi'nin *Netâyicü'l-fünûn*'unda görmekteyiz. Belirli bilim dallarının incelendiği bölümlerden müteşekkil bu ansiklopedi, Nev'î'nin kendisi de dâhil olmak üzere birçok yazarın şiirini ihtiva eder. Nev'î bir tür sonuç olarak her bölümün sonuna kendi yazdığı ve bölümün konusuna uygun olan bir gazel ya da kıta ekler. Bu şiirler (gazel ya da kıta) okura, mensur metnin karmaşık malzemesi üzerinde durma ve derinlemesine düşünme imkânı tanır. Bölüm sonlarındaki bu şiirlerin sûfî tarzında anlaşılır bir üslubu vardır. Aşağıda verilen iki örnekte olduğu gibi bu şiirler bazen ince mizah da içerir. Verilen ilk şiir tıpla ilgili bölümü; ikinci şiir ise fıkıh usulüyle ilgili bölümü sonlandırır:

“Bîmâr-i işk-i yâra ilâc êtmesüñ tabîb / ‘Âşık ilâc ü şerbet-ile êtmez imtizâc

Sevdâ-yi hâmi sürmege pesdür dimâğdan / Puhte şarâb-ile tolu bir kâse-i zücâc”

[*mużârî*: - - v / - v - v / v - - v / - v -] (Procházka-Eisl ve Çelik, 2015b: 81b)

“Gelmeyüb meclise temâruz êder / Derse meşğül olur fakıh-i fuzûl

Maraż-i cehl ise kadîmîdür / Aña nâfi’ degül şarâb-i usûl”

[*hafif*: v v - - (- v - -) / v - v - / v v - (- -)] (Procházka-Eisl ve Çelik, 2015b: 58a)

Mustafa Âlî'nin *Mevâid*'i 141 bölümden oluşmaktadır. Metne eklenen şiirlerin yanı sıra, neredeyse her bölüm bir şiirle biter. *Mevâid*, Mustafa Âlî'nin şiir eklemelerini nasıl kavramsallaştırdığını en baştan anlamak için bize imkân tanımaktadır. Mustafa Âlî, *Mevâid*'i 1600 yılında vefat etmeden kısa bir süre önce yazdı. *Mevâid*'de *şîr li-müellifihîya* da *kıt'a li-müellifihî* başlıklarının yazılı olduğu, düzgün çerçeveli ve belirli sayıda satır için ayrılmış yaklaşık 100 tane boşluk yer almaktadır. İster divanlarından olsun ister bu metin için yazdığı şiirlerden olsun Mustafa Âlî, kendi şiirlerini bu boşluklara sonradan eklemek istemiştir. Metnin başka bir yerinde “Câmî'den bir şiir” başlığı vardır. Buradan anlaşılacağı üzere Mustafa Âlî, Fars şair Molla Câmî'ye ait bir şiiri metne eklemek istemiştir (Brookes, 2003: 111).¹⁸ Bu, Âlî'nin nesir akışını nerede ve hangi şiirle keseceğine dair kesin bir fikre sahip olduğunu gösterir (Brookes, 2003).¹⁹

Diğer eserlerde olduğu gibi *Sûr-nâme* de konuyu değiştirme işlevi gören şiirleri ihtiva eder. İntizâmî, bir esnaf loncası meydana ayrılrken lonca üyelerinin

¹⁷ Dankoff, aşk hikâyelerinin çoğunun “sıkıcı gevezelik” olduğunu söylüyor.

¹⁸ *Mevâid*'in 52. bölümünün sonu.

¹⁹ Brookes, müstensihin daha sonra yazmak düşüncesiyle bu şiirleri yazmadan çıkarmış olabileceğini belirtir. Fakat Âlî'nin ölümü, bu boşluklar için daha olası bir açıklamadır.

şiiir veya beyit okuduğunu bildirir. Böyle durumlar için metinlerde çoğunlukla şu ibareyi görüyoruz:

"... *muḳābele-i pādīşāhīde durub bu beyti tekrār oḳuyub revāne oldılar.*"

Bu durumun aksine Âşıkpaşa-zâde, daha önce söylenen bir şeyi tekrarlamak için nesir akışını genellikle kendi şiiirleriyle kesintiye uğratar, böylece vurgu yapar. Ayrıca, şiiirleri doğrudan okuyucuya/dinleyiciye hitap eder. Bu sayede tıpkı meddah gibi hikâyenin anlatıcısı olarak aktif bir şekilde öyküye katılır.²⁰ Emir kipi "gör" aşağıdaki şiiirlerde belirgindir, hatta bu şiiirlerin ikisinde redif olarak kullanılır:

"Gör imdi ḫīle-i Osmān ne êtdi"

"Mihāl kim düğün êtdi gör ne êtdi"

"Gör imdi neyleyiser Ğāzī Orḫān" (Giese 1929: 17, 18 ve 28).

[Şiiirlerin hepsi *hezec* v - - - / v - - - / v - -]

2.3. Duygular

Ekleme şiiirlerin bir başka işlevi de övgü, tenkit, keder, propaganda, istek gibi duyguların ifadesidir. *Kemâlî Mecmûası*, duyguları ifade etme aracı olarak iyi şiiir (gazel) örneklerine sahiptir. Ayrıca, mecmûada yer alan fetih-nâmelerin, Macar kanun-nâmesinin, Hoca Sâdeddin'in (öl. 1599) *Selim-nâme*'sinden seçmelerin, Macaristan muhasebe kayıtları hakkında bilgi veren küçük bir risale gibi tarihî metinlerin anlaşılması kolay ve sade bir yapısı vardır. Ayrıca bu ekleme şiiirler, konuları gereği tarihseldir ve tarihin kuru gerçeklerine biraz canlılık ve duygu katma eğilimindedir. Bazı şiiirler, Macaristan'daki Osmanlı ordusunun perişan hâlini ve yönetim kusurlarını sert şekilde eleştirir. Ayrıca, askerlerin maneviyatlarını ve mücadele ruhlarını yitirdiklerine dair muzip şiiirler de vardır. Bu durumun aksine, muhtelif fetihleri kutlayan ve muzaffer komutanları öven şiiirler de bulunmaktadır (Dankoff, 1984: 12).²¹

Aşağıdaki alıntılar, incelediğimiz metinlerdeki eleştiri şiiirlerindedir. *Kemâlî Mecmûası* bu tür birkaç şiiiri ihtiva eder. 1596'daki Haçova Meydan Muharebesi'nde çok sayıda Osmanlı askeri, savaş alanını terk etmiş ve bu olayları şiddetle eleştiren bir şiiir dolaşıma girip mecmûadaki yerini almıştır. Aşağıdaki alıntı bu uzun şiiirdendir:²²

"Biz muḫanneslik êdüb 'avret gibi kılduḳ firār

Zen gibi nezkeb giyüp başına olduḳ ḫar-süvār

²⁰ Âşıkpaşa-zâde, dinleyicilerin sorularına izin verdiği soru-cevap başlıklı bölümlerde olduğu gibi, nesirde de çoğunlukla okuyucuya hitap eder.

²¹ Dankoff da gazellerin aşk mesnevilerine bunalım ve aşırı duygu durumlarında yerleştirildiğini söylüyor.

²² Fidâî Beg'in *Terkib-i Bend*'inden. Şiiirin tamamı için bk. Gisela ve Çelik, 2015a.

Er dēmeñ şimden gērü bi-llāhīkarı dēñ bize

Ġayri nām-ile çağırmañız firārī dēñ bize”

[*remel*: - v - - / - v - - / - v - - / - v -]

Mecmûa'daki bir başka şiir, Osmanlı Macaristan'ındaki durumu eleştiren ve Sarhoş mahlasını kullanan şair Abdî (öl. 1605) tarafından III. Murad'a ithaf edilmiştir. Oldukça popüler olan bu şiir, yaklaşık elli yıl sonra *Târîh-i Selânik*'de görülmektedir (İpşirli, 1989: 519):²³

“Elā ey pādīşāh-i āsmān taht / Hümāyūn[-i] saltānet şāh-i cevān-baht [!]

Kelām-i hākkı gūş ét dōstlardan / Şehā ser-ħadleri kapladı düşmen

Ṭemeşvār ile Gūla kaldı ancak / Adū zabṭındadır heb ġayrī sancak

Budūna tābi’ olanlarda el-ān / Kalupdur Şolnok u Kōpān u Haṭvān

Birisi dahı İstolnī Belġrād / Kālanuñ ħālī oldı cümle ber-bād [...]

[*hezec*: v - - - / v - - - / v - -]

Âşıkpaşa-zâde tarihinde de tenkit ve alay kesinlikle nesirden ziyade şiirle ifade edilir. Mesela Âşıkpaşa-zâde, kardeş katli konusunda Sultan I. Bayezid'in oğullarına açıkça ve doğrudan hitap eder:

“İsā yā Mūsā vü Emīr Süleymān / İşidüñ bu türe eħlidür ahmak!” (Giese, 1929: 75).

Sonuçta incelediğimiz metinler, şiirde eleştiri yapmanın nesirde eleştiri yapmaktan daha kolay olduğunu göstermektedir. Bu durumun sebebini tam olarak anlamış değilim. Şiir, standart hâle gelmiş kafiye ve vezin kalıplarıyla nesre göre daha kişiler üstü ve bağımsız mı kabul edildi acaba? Bundan dolayı, bir yazarın eleştirilerini manzum olarak dile getirmesi uyaksız olan nesre göre daha mı kolaydı? Şiir, eleştirinin sertliğini yumuşatıyor diye daha mı masum kabul ediliyordu acaba? Bu ihtimallerin hepsi doğru olabilir. Benzer durum, modern Doğu edebiyatında da bulunmaktadır. Mesela siyaset, cinsellik ve eleştiri gibi nesirde titizlikle kaçınılan konular modern Arap halk edebiyatında şarkı ve şiirle daha açık bir şekilde ifade edilmektedir.²⁴

²³ Şiirin tamamı daha önce Orhan Burian tarafından yeni bir Türkçe transkripsiyonda birkaç eksikle yayımlanmıştır. Burian, 1950: 675-681.

²⁴ Bk. Ritt-Benmimoun, 2007: 67: “Şairler, açıkça söylenemeyen şeyleri kinayeli bir şekilde söyleyebilir.”

2. 4. Kültürel Atflar

Bir makalesinde Râvendî'nin *Râhatü's-südûr*'undaki ekleme şiirleri inceleyen Balıkcıoğlu, ekleme şiirlerin kültürel atfların aktarıcısı olduğunu öne sürmüştür. Balıkcıoğlu, bu eseri Türkçeye tercüme eden Ali Yazıcıoğlu'nun (öl. ?) sayısız Farsça şiiri değiştirdiğini varsayar. Çünkü bu şiirler, Türk okur kitlesinin alışık olmadığı ve ilgisini çekmeyen kültürel atflar içerir (Balıkcıoğlu, 2013: 266). Bu muhtemelen, Âşıkpaşa-zâde tarihindeki sıra dışı bir şiirin varlığını açıklayabilir. Yüzeysel olarak aşkla ilgili olan bu şiir, eserde çok yersiz gibi görünüyor (Giese, 1929: 39).

*“Hırāmān geldiler maḥbūb-i Rūmlar / Gāzīler gönli yandı şanki mūmlar
Kaçankim bāḡce içre geldi bunlar / Gāzīler dēdi melek ola bunlar
Yañaḡi gülḡun u la'līn dudaklar / O sīmīn sāk o ter sīb zinaḡlar
Melek envārlu kızlar geldi cānlar / Ki gördi kul oldu gönül ü cānlar
Çemen üzre çū servī seyr ederler / Gönüller gölgeye düşüp giderler
Ḥayālī gölgesi cān gönülüm aldı / Mu'anber zūlfi būyī 'aḡlum aldı
Nazār atarlar u ḡamzelü tīrlər / Fedā olur gören yigid ü pīrlər
Dīmāḡlar mest eder o müşk-būlar / 'Aḡıllar şayd eder o Rūmīḡūblar²⁵
Rūmca söyler ü bize nāz eyler / Şanasın ney çalar çeng ü sāz eyler
Bu resme ḡāzīler bunları gördi / Ḥān Orḡān bunları ḡuzzāta vērđi
Bile evler mükellef naḡd cinsler / Vērildi ḡāzīlere oldu ünsler.”*
[hezec v - - - / v - - - / v - - ; çok sayıda hata var]

Âşıkpaşa-zâde burada aşk şiirinin zengin kelime dağarcığını kullanır: pembe yanaklar, elma gibi çene, salınarak yürüyen selvi vb. Ancak bu şiirin bağlamı hiç de romantik değil: Şiir, Orhan Gazi'nin İznik'in fethinden sonra kasabanın Rum kadınlarını askerlerine sunmasını ele alır. Nitekim şiirin konusu olan güzel Rum kadınları, Âşıkpaşa-zâde'nin söylediği gibi, askerlerle flört eden cilveli kızlar değil daha çok korkmuş kadınlardı. Bu kadınlar, kuşatmanın dehşetinden ve kocalarının kaybindan sonra istekli muzaffer fatihlere sunuldu. Âşıkpaşa-zâde bu olayı romantik bir sahneye dönüştürmektedir. Âşıkpaşa-zâde'nin tarihinde bu duruma benzer birkaç örnek daha bulunabilir. Âşıkpaşa-zâde'nin *Tevârih*'ini kadın meselesi açısından inceleyen Barbara Flemming bir makalesinde, cinsel şiddetin kadınların rızasıyla baştan çıkarmaya evrildiği bu edebî mutasyonu tartışır. Flemming, gerçekçi düzyazıdan lirik fanteziye evrilen bu “kaydetme değişikliğini”, okuyucuların beklentisine bağlamaktadır. Flemming'e göre bir gazâda meydana gelen her şeyi tüm gerçekliğiyle anlatan edebî bir sunum, Osmanlı aydınlarının kendi değer ve

²⁵ Çevirmen notu: Makalede *ḡūlar* şeklinde geçiyor.

kurumlarına olan inançlarını tehdit edecektir (Flemming, 2002: 86-90). Flemming'e tamamen katılıyorum ancak bir faktörün daha dikkate alınması gerektiğini düşünüyorum: gazâ ideolojisi. Geçmişteki araştırmalar, Osman ve Orhan zamanındaki dinî savaşı ve gazâyı fazla önemsemiştir.²⁶ Ancak Âşıkpaşa-zâde *Tevârih*i birkaç nesil sonra yazdığına, erken dönem Osmanlı gazilerini yücelten romantik düşünce zaten şekillenmişti. Bu sayede Âşıkpaşa-zâde, Osmanlı tarihinin hiç de şerefli olmayan olaylarını bile çağdaş tercihlere göre tanzim edip erken dönem gazileri hakkındaki kahraman tasavvurunu güçlendirmiş oldu.

Son olarak, ekleme şiirlerin bir bilgi kaynağı olma açısından değeri ele alınacaktır. İncelediğimiz metinlerde yer alıp muhteva açısından vazgeçilmez olan şiirlerin sayısı oldukça azdır.²⁷ Konu açısından metinle bağlantıları olsa da mensur metne yerleştirilen şiirleri metinden tamamen çıkardığımızda herhangi bir bilgi kaybı olmayacaktır. Mesela *Sûr-nâm*e'nin Viyana nüshası, Topkapı nüshasındaki şiirlerin sadece üçte birine sahiptir fakat hiç kimse herhangi bir şeyin eksik olduğunu düşünmemektedir. Barbara Flemming, Neşri'nin (öl. 1520'den önce) kaleme aldığı *Cihan-nümâ*daki ekleme şiirlerin sonraki baskılarda metinden çıkarılmasına dikkat çeker (Flemming, 2003: 79). Aynı şekilde Balıkcıoğlu da Farsça kaleme alınan *Râhatü's-südûr*'daki şiirlerin Türkçe çeviride metinden çıkarıldığını belirtmektedir.

Sonuç

Acaba ekleme şiirler gerçekten sadece süsleme ve dekorasyon için mi kullanıldı? Asla/kesinlikle öyle değil! Bu çalışmada açıklandığı/gösterildiği gibi ekleme şiirlerin birçok işlevi vardır. Bu şiirler, somut bilgilerin daha ötesindeki çeşitli ince mesajları ve alt metinleri ifade etmenin mükemmel bir yoludur. Mensur metne yerleştirilen/eklenen şiirler, aynı zamanda, okuyucuya ve dinleyiciye satır arasındaki atmosferi ve duyguları aktararak düzyazıdaki hâkim üsluba yardımcı olur. Mensur metne yerleştirilen/eklenen şiirler böylece metin için önemli rol oynarlar çünkü anlam tüm yazılı eserlerde olduğu gibi sadece ne söylendiğiyle aktarılmaz, aynı zamanda nasıl söylendiğiyle de aktarılır.

Kaynakça

- Austrian National Library, Cod. A.F.268. Mecmua in facsimile available at <https://mecmua.acdh.oeaw.ac.at/>
- Atsız, Hüseyin Nihal. (1985), *Âşıkpaşaoğlu Tarihi Osmanlı Tarihleri I*, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara.
- Abik, Ayşehan Deniz. (2006), *'Alî Şîr Nevâyî: Hamsetü'l-Mütegayyirîn (Metin Çeviri-Açıklamalar-Dizin)*, Seçkin, Ankara.

²⁶ Gazâ ideolojisinin erken Osmanlı dönemindeki önemi için bk. Lindner, 1983: 7: "Ahmedî ile başlayan on beşinci yüzyıl kronikleri, Osmanlı tarihiyle ilgili gerçekleri bu ideolojik gerekçeye uygun hâle getirebilmek için ellerinden geleni yaptılar."

²⁷ Nesir akışı için gerçekten vazgeçilmez olan tek şiir, yukarıda alıntılanan Âşıkpaşa-zâde'nin *Tevârih*'indeki Şeyh Edebalî'nin rüya yorumudur.

- Akün, Ömer Faruk. (1989), “Âli Mustafa Efendi”, *TDVİA*, C 2, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Balıkçioğlu, Efe Murat. (2013), “Poetry in the text: the use and function of poetry in Rāwandī's Rāḥat al-şudūr and Yazıcızāde 'Alī's translation of the same work in Tevārīkh-i Āl-i Selçuk”, *Osmanlı Araştırmaları*, C 42, s. 349-371.
- Bombaci, Alessio. (1969), *La letteratura turca: con un profilo della letteratura mongola*, Sansoni, Firenze.
- Brookes, S. Douglas. (2003), *The Ottoman Gentlemen of the Sixteenth Century: Mustafa Âli's Mevâ'idü'n-nefâ'is Fî Kavâ'idü'l-mecâlis*, “Tables of delicacies concerning the rules of social gatherings.”, (Editörler: Şinasi Tekin, Gönül Alpay Tekin), Harvard University Press, Cambridge.
- Burian, Orhan. (1950), “Bozuk İdareden Şikâyetçi İki Şair”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, C 8, S 4, s. 675-681.
- Dankoff, Robert. (1984), “The Lyric in the Romance: The Use of Ghazals in Persian and Turkish Masnavîs” *In Journal of Near Eastern Studies*, C 43, S 1, s. 9-25.
- Flemming, Barbara. (2002), “Āşıkpaşazādes Blick auf Frauen”, *In Frauen, Bilder und Gelehrte. Studien zu Gesellschaft und Künsten im Osmanischen Reich Festschrift Hand Georg Majer*, (Editörler: Sabine Präter, Christoph K. Neumann), Simurg Yayınları, İstanbul, s. 69-96.
- _____. (2003), “The Poem in the Chronicle: The Use of Poetry in Early Ottoman Historiography”, *In Turcica et Islamica*, (Editör: Marazzi), Dipt di Studi Asiatici, Napoli, s. 175-184.
- Gelibolulu Mustafa Âli. (1956), *Mevâ'idü'n-nefâ'is fî kavâ'idü'l-mecâlis*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul.
- Giese, Friedrich. (1929), *Die altosmanische Chronik des 'Āşıkpaşazāde: Auf Grund mehrerer neuentdeckter Handschriften von Neuem herausgegeben*, Harrassowitz, Leipzig.
- Haunolth, Nicolas. (1590), "Particular Verzeichnu", *Neuwe Chronika Türckischer Nation*, Franckfurt, s. 468-514.
- İpşirli, Mehmet. (1989), *Selânikî Mustafa Efendi: Tarih-i Selânikî*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul.
- Kissling, Hans-Joachim. (1936), *Die Sprache des 'Āşıkpaşazāde*, Straub, Breslau.
- Köprülü, Fuad M. (1940), "Āşık Paşa-Zāde", *İslam Ansiklopedisi*, C 1, s. 706-709.
- Kortantamer, Tunca. (1973), *Leben und Weltbild des altosmanischen Dichters Ahmedi unter besonderer Berücksichtigung seines Divans*, Freiburg im Schwarz, Breisgau.

- Kreutel, F. Richard. (1959), *Vom Hirtenzelt zur Hohen Pforte: Frühzeit und Aufstieg des Osmanenreiches nach der Chronik "Denkwürdigkeiten und Zeitläufte des Hauses 'Osman" vom Derwisch Ahmed, genannt Aşık-Paşa Sohn (Osmanische Geschichtsschreiber 3)*, Styria, Graz.
- Lindner, Rudi Paul. (1983), *Nomads and Ottomans in Medieval Anatolia*, Indiana University, Bloomington.
- Procházka-Eisl, Gisela, (1995). "Die lyrischen Einschübe in der altosmanischen Chronik des 'Aşıqpaşazāde." *Osmanlı Araştırmaları*, C 15, s. 93-122.
- _____. (1995), *Das Sürnāme-i Hümayūn. Die Wiener Handschrift in Transkription, mit Kommentar und Indices versehen*, İSİS, İstanbul.
- _____. (2010), "Blumen und Musik: İntizāmī als Dichter." *WZKM 100*, s. 137-157.
- _____. Çelik, Hülya. (2015a), *Texts on Popular Learning in Early Modern Ottoman Times. Hidden Treasures: Selected Texts from Ottoman Mecmūas*, C 1, Harvard University Press, Cambridge.
- _____. Çelik, Hülya. (2015b), *Texts on Popular Learning in Early Modern Ottoman Times*, C 2, "The Yield of the Disciplines and the Merits of the Texts: Nev'ī Efendi's Encyclopaedia Netāyic el-Fünūn", Harvard University Press, Cambridge.
- Ritt-Benmimoun, Veronika. (2007), "The Gap between Tradition and Modernity as Mirrored in the Bedouin Poetry of Southern Tunisia", *In Quaderni di Studi Arabi*, C 2, s. 53-70.
- Schmidt, Jan. (1991), *Pure Water for Thirsty Muslims: A study of Mustafa Ali of Gallipoli's Kūnhü'l-Ahbar*, Het Oosters Instituut, Leiden.
- Tolgay, Ömer. (1995), *İlimlerin Özü: Netayic el-Fünūn*, İnsan Yayınları, İstanbul.
- Topkapı Sarayı Kütüphanesi, Ms. H. 1344, 191-192.